О.М. Гончарова, канд. екон. наук, асист.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Досліджено інвестиційні потоки, проаналізовано структуру інвестицій, визначено основні фактори формування інвестиційного клімату країни, а також запропоновано основні шляхи залучення інвестицій для збільшення національної конкурентоспроможності.

The investment flows were investigated, the structure of investments was analyzed, the main factors of the country investments climate formation were determined. The main ways of attracting investment to increase national competitiveness were also offered.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, національна конкурентоспроможність, реформування.

Keywords: investments, investments climate, national competitiveness, reformation.

Актуальним завданням держави є активізація інвестиційної діяльності та значне нарощування обсягів інвестицій. Збільшення притоку інвестицій є пріоритетним напрямом діяльності центральних органів виконавчої влади. Визначальним завданням державної політики в інвестиційній діяльності є створення рівних умов для ведення бізнесу та інвестування економіки України суб'єктами господарювання різної форми власності, здійснення процесу інвестування на прозорих та цивілізованих засадах, поліпшення структури інвестиційних джерел.

Вивченню теоретичних і практичних питань інвестиційного клімату присвятили свої роботи багато авторів Ю.Єхануров, О.Барановський, І.Бланк, А.Дука, Г.Чорноус, В.Приймак та ін.. Однак, світова фінансова криза внесла певні корективи в інвестиційну діяльність багатьох країн. Саме тому необхідне переосмислення ролі окремих факторів та їх впливу на інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність країни.

Метою даної роботи є дослідження проблем, пов'язаних з формуванням інвестиційного клімату України в сучасних умовах та його вплив на національну конкурентоспроможність.

У 2010р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 5986,0 млн.дол. США прямих інвестицій: із країн ЄС надійшло 4605,8 млн.дол. (76,9% загального обсягу), із країн СНД – 849,2 млн.дол. (14,2%), з інших країн світу – 531,0 млн.дол. (8,9%). У той же час капітал нерезидентів зменшився на 809,7 млн.дол. [1].

Інвестування здійснювалось переважно у вигляді грошових внесків, які становили 5684,8 млн.дол. (95,0% вкладеного обсягу).

Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, втрат, курсової різниці тощо, за 2010р. становив 4655,0 млн.дол.

Зросли обсяги капіталу з Кіпру на 909,3 млн.дол., Російської Федерації – на 836,4 млн.дол., Нідерландів – на 753,3 млн.дол., Франції – на 736,3 млн.дол., Німеччини – на

475,0 млн.дол. та Швеції – на 454,1 млн.дол. Зазначені країни забезпечили майже 90% приросту іноземного капіталу в Україні. За рахунок продажу капіталу нерезидентам інших країн і вилучення інвестицій зменшились обсяги капіталу інвесторів зі Сполучених Штатів Америки на 116,7 млн.дол. та Ізраїлю – на 12,8 млн.дол., капітал інвесторів з Норвегії та Ісландії зменшився на 71,3 млн.дол. та на 29,3 млн.дол. відповідно за рахунок продажу капіталу нерезидентам інших країн [1].

Приріст іноземного капіталу спостерігався на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність, у сумі 2628,5 млн.дол., операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг і надання послуг підприємцям, - 485,6 млн.дол., торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, - 447,9 млн.дол., а також на підприємствах промисловості – 766,2 млн.дол. (рис.1)

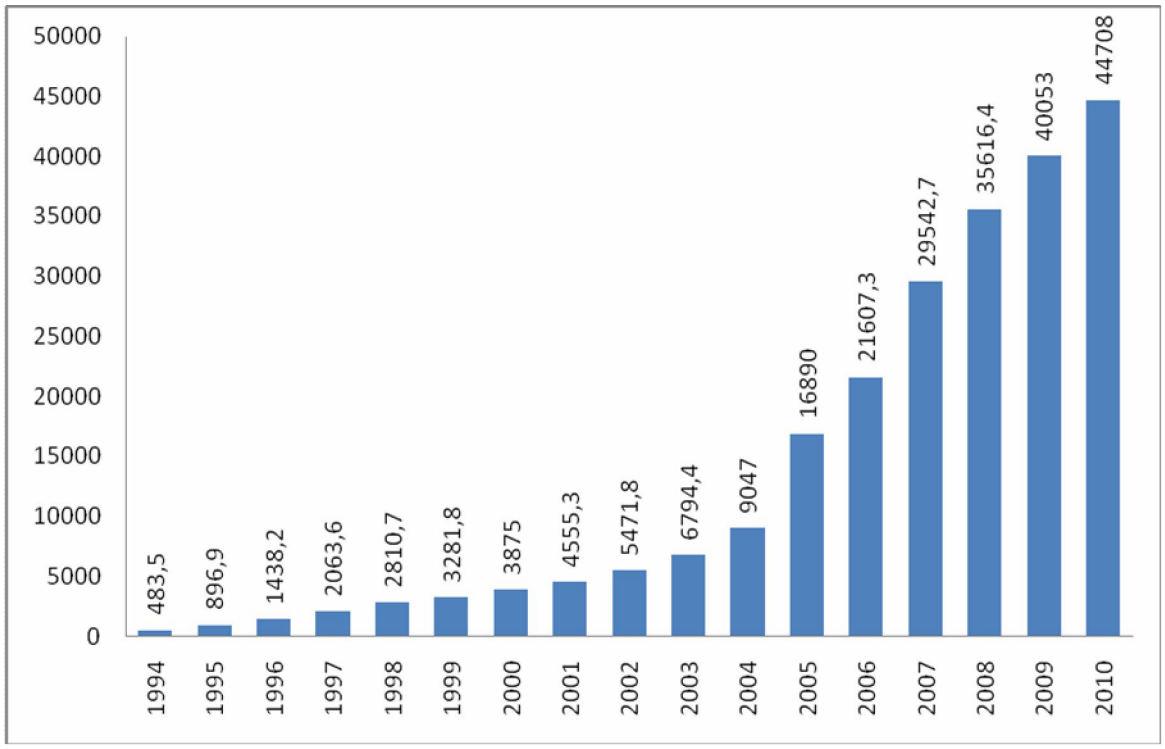

Рис.1. Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн.дол., 1995-2010 рр.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 січня 2011р. склав 44708,0 млн.дол., що на 11,6% більше обсягів інвестицій на початок 2010р. та в розрахунку на одну особоу становив 978,5 дол.

Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 82% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 9914,6 млн.дол., Німеччина – 7076,9 млн.дол., Нідерланди – 4707,8 млн.дол., Російська Федерація – 3402,8 млн.дол., Австрія – 2658,2 млн.дол., Франція – 2367,1 млн.дол., Сполучене Королівство – 2298,8 млн.дол., Швеція – 1729,9 млн.дол., Віргінські Острови, Британські – 1460,8 млн.дол., та Сполучені Штати Америки – 1192,4 млн.дол. (рис. 2).

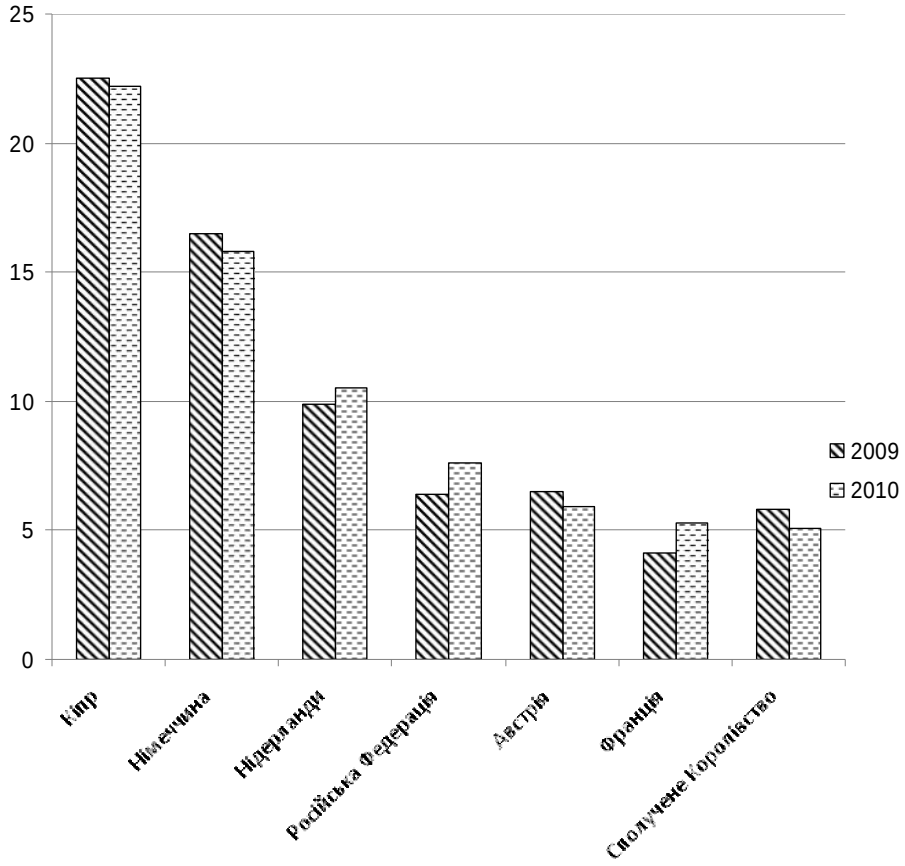

Рис.2. Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами, у % до загального обсягу

На підприємствах промисловості зосереджено 14042,6 млн.дол. (31,4% загального обсягу прямих інвестицій в Україну), у т.ч. переробної – 12488,1 млн.дол. та добувної – 1207,7 млн.дол. Серед галузей переробної промисловості у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів внесено 5940,4 млн.дол. прямих інвестицій, у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 1858,7 млн.дол., хімічну та нафтохімічну промисловість – 1339,6 млн.дол., машинобудування – 1171,4 млн.дол., виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції – 806,8 млн.дол. У фінансових установах акумульовано 15059,5 млн.дол. (33,7%) прямих інвестицій, на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 4764,5 млн.дол. (10,7%), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, - 4754,1 млн.дол. (10,6%).

Сума кредитів і позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 січня 2011р. становила 5899,3 млн.дол. Найбільше їх надійшло з Кіпру – 2243,5 млн.дол., Нідерладнів – 666,3 млн.дол., Німеччини – 642,3 млн.дол., Сполученого Королівства – 306,2 млн.дол., Австрії – 209,1 млн.дол. та Франції – 179,8 млн.дол.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, враховуючи позичковий капітал, на 1 січня 2011р. становив 50607,3 млн.дол.

У 2010р. з України в економіку інших країн спрямовано 679,5 млн.дол. прямих інвестицій.

Прямі інвестиції з України здійснено до 46 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру (92,3%). (рис.3)

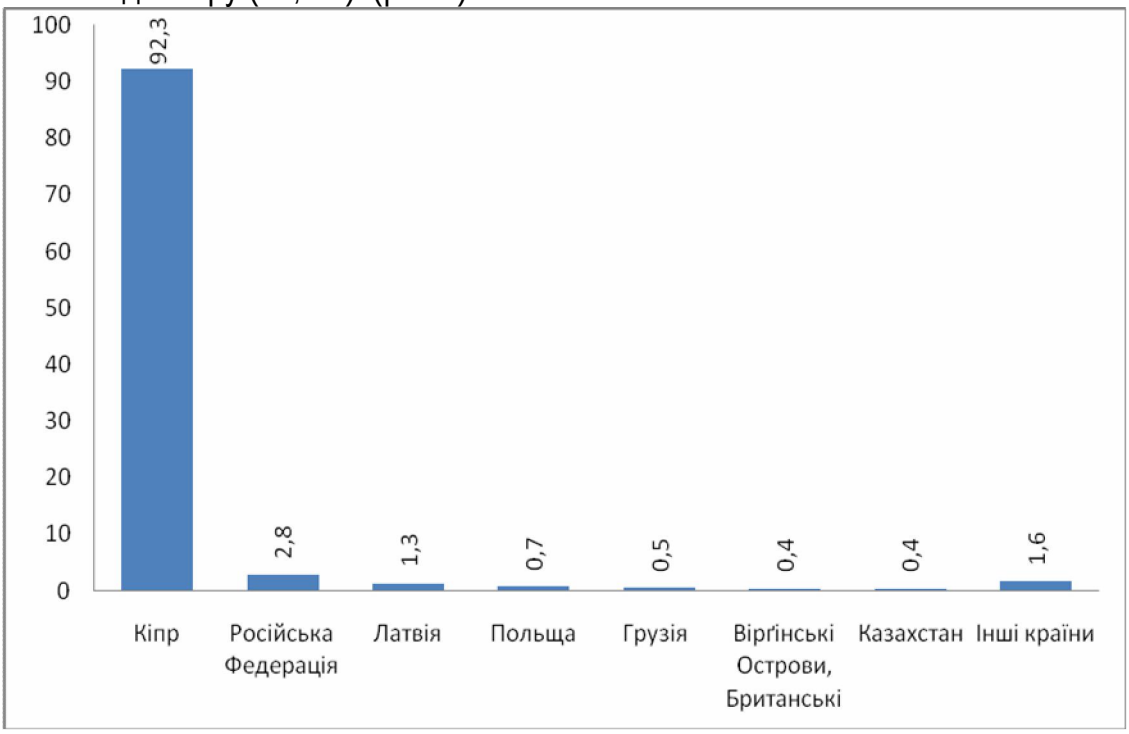

Рис.3. Розподіл прямих інвестицій з України за основними країнами інвестування, у % до загального обсягу

Одним із найбільших отримувачів прямих іноземних інвестицій в Україні в минулому році була банківська система. На цей сектор економіки прийшлося 34% всіх прямих іноземних інвестицій за три квартали попереднього року. Інвестицій в банківський сектор – важлива частина прямих інвестицій, проте в 2010 році вони якісно відрізняються від капіталовкладень попередніх років.

По-перше, інвестиції в банки, які здійснювались протягом останнього року, - це поповнення капіталу діючих фінансових структур їхніми закордонними материнськими компаніями. Під час кризи, що виникла, з'ясувалося, що більшість банків потребують серйозної до капіталізації через великий обсяг проблемних кредитів, за оцінками Європейського банку реконструкцій та розвитку – на рівні 5% ВВП, або 50 млрд.грн.), тобто фактично ці гроші потрібні лише для підтримання платоспроможності банків, а не їхнього розвитку. Але ж в докризовий період у фінансовий сектор спостерігались серйозні інвестиції, які були пов'язані безпосередньо з розвитком. Зокрема, іноземні компанії купували українські банки, розбудовували їх, відкривали все більше відділень в регіонах – тобто безпосередньо розвивали діяльність. По-друге, порівняно з попередніми інвестиціями обсяг минулорічних дійсно незначний, раніше банківська система за рахунок великих придбань і поглинань отримувала 2-3 млрд.дол. На даному етапі такі великі придбання не спостерігаються, лише російський Газпром

придбав невеликий Агропромбанк. Декілька іноземних інвестфондів та фінструктур отримали частки в Кредитпромбанку (загалом 49% акцій).

Інша проблема полягає в тому, що значна частина (біля 60%) інвестицій минулого року – фактично не є інвестиціями, оскільки надійшли вони з Кіпру, який є офшорною зоною. Тобто мова фактично йде про повернення коштів з офшорів.

Якщо розглянути портфельні інвестиції, то в 2010 році вони також були незначними – біля 70 млн.дол. за перші три квартали, в попередньому році він був біля 100 млн.дол., а протягом 2006-2007 років на рівні 3,5-5 млрд. щорічно. Портфельні інвестиції являють собою приплив інвестицій на фондовий ринок шляхом вкладання в боргові цінні папери та придбання пакетів акцій бізнесу. На даний момент частка іноземного капіталу на вітчизняному фондовому ринку складає 25-30%, в той час як в докризовий період становила 70-80%. У вітчизняний фондовий ринок іноземні інвестори не поспішають вкладати кошти, оскільки в минулому році багато іноземних інвесторів постраждали від банкрутств наших компаній. Зокрема, Шведський інвестиційний фонд East Capital, який активно інвестував у вітчизняний ритейл та банки, в тому числі у Надра Банк. В минулому році фонд, який до цього активно вкладав у українські компанії, не придбав жодного пакету акцій в нашій країні. Напевне, єдиний інструмент, що користується попитом на сьогодні у іноземних інвесторів, це державні боргові цінні папери. Безумовно, раніше інвестфонди вкладали кошти і в облігації внутрішньої позики України, проте, корпоративні акції та облігації приносили більший дохід, тому і їхня частка була більшою порівняно з державними. З початку року нерезиденти придбали українських облігацій внутрішньої позики на суму 10 млрд.грн., що свідчить про поміркованість інвесторів, які не бажають ризикувати через банкрутства наших компаній, адже ситуація в країні стає більш напруженою [2].

Ще однією причиною зміни поведінки інвесторів та відсутності серйозного притоку інвестицій в Україну є те, що наша держава посідає 145 зі 183 місць у восьмому щорічному звіті за легкістю ведення бізнесу Міжнародної фінансової корпорації та Всесвітнього банку. Розраховуючи співвідношення «ризик-прибуток» та порівнюючи з інвестиційними можливостями в інших країнах, інвестфонди обходять Україну.

Зважаючи на зростання, хоча і незначне, інвестицій в минулому році, Індекс інвестиційної привабливості України в першому кварталі 2011 року незначно виріс. За даними Європейської бізнес-асоціації [3] індекс інвестиційної привабливості виріс в цьому кварталі порівняно з попереднім на 0,12 і досяг позначки 3,4 за п'ятибальною шкалою (рис.4).

Зростанню індексу інвестиційної привабливості сприяло декілька факторів. В першу чергу, цьому слугувало відновлення співпраці з Міжнародним валютним фондом. Проте, якість інвестиційного клімату в Україні залишають надію на краще. Дослідження настроїв інвесторів Міжнародного фонду Блейзера свідчать про те, що більшість інвесторів, перш за все, турбує проблема корупції в Україні. Інвестори вважають, що проблема корупції в нашій країні стала більш відчутною в кінці 2010 року, ніж на початку того ж року. Крім того, інвесторів відштовхує зарегульованість

бізнесу та адміністративні бар'єри на шляху здійснення бізнесу, зазначив фахівець. Також маса інвесторів стурбована правовим середовищем, політичними ризиками та іміджем країни [3].

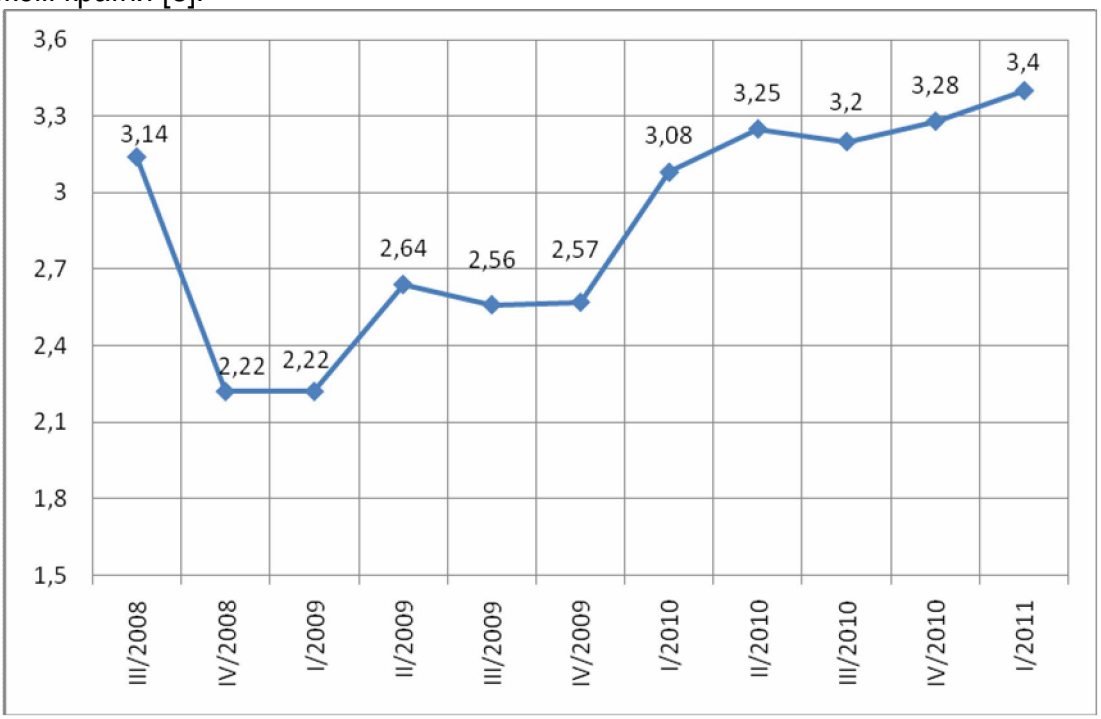

Рис.4. Індекс інвестиційної привабливості України

Очікування бізнесу, з точки зору поліпшення інвестиційного клімату, головним чином стосувалися ухвалення Податкового кодексу, але він не виправдав очікувань. Варто лише згадати які черги спостерігалися в податкових інспекціях всіх районів Києва при здачі звітності підприємствами. І це так звані очікувані зміни на краще, на спрощення системи звітності. Податковим кодексом було визначено автоматичне повернення ПДВ, проте, коли дійшло до справи, за всіма параметрами на таке автоматичне повернення могли розраховувати лише 24 компанії з 2 тисяч. Тобто замість спрощення знову ж таки отримали лише ускладнення. Також інвестори сподівалися, що відбудеться дерегуляція підприємницької середовища, спрощення документації, усунення різноманітних платних послуг з боку комерційних структур, які осіли в державних інституціях. Але відповідні законопроекти не подаються в парламент і не ухвалюються. Крім того, чимало надій інвестори покладали на ухвалення закону про державні закупівлі, що було необхідним для зниження рівня корупції, стимулювання конкуренції у сфері державних закупівель. На жаль, перший імпульс, зроблений навесні минулого року, застряг в адміністративних коридорах влади. І система держзакупівель сьогодні далека від досконалості. Тобто реальний бізнес, чи то малий, чи то середній, не має змоги реально конкурувати за державне замовлення, що свідчить про абсолютну неефективність.

Міжнародний фонд Блейзера [4] прогнозує в 2011 році залучення інвестицій в обсязі 7 мільярдів доларів. Порівняно з обсягом прямих іноземних інвестицій минулого року це суттєве збільшення, але з іншого боку ця сума все ще менше, ніж була в

докризовий період. Однак, аналізуючи інвестиційний клімат, необхідно враховувати зміни, які відбулись в світовій економіці. Щодо світової економіки, експерти відзначають, що в 2011 році вона покаже істотне зростання, а основними центрами тяжіння як і раніше залишаться США, Китай, Корея, Індія та Бразилія. Проте, не слід забувати і про такі обставини, як конфлікт в арабських країнах, що спричинив за собою стрімке зростання цін на енергоносії, зокрема на нафту. Та друга обставина – ситуація в Японії – цунамі, землетруси, аварія на АЕС «Фукусіма». Японія – третя країна в світі за обсягами ВВП і один з найбільших власників цінних паперів США в світі. Те, що сталося в Японії, може вплинути на курсову політику країн і на стійкість всієї світової фінансової системи. Вже істотно почали знижуватися ціни на нафту, оскільки Японія закрила 35% своїх нафтопереробних підприємств, стали різко знижуватись ціни на акції уранових компаній і ціни на метал та ін.. тому складаючи прогнози щодо інвестиційного клімату необхідно обов'язково враховувати ці фактори, адже і арабські країни, і Японія є серйозними інвесторами. Обсяги прямих іноземних інвестицій, які вкладає Японія по всьому світу, становлять близько 100-130 млрд.дол. щорічно. Інша справа, що Україна та країни СНД майже нічого з них не отримують. Японські інвестиції в СНД і Україні в 2009 році склали близько 600 млн.дол., в 2010 році цифра відрізняється несуттєво [1]. Цілком передбачувано, що зараз почнеться відродження японської економіки, тому можлива (і скоріше за все так і буде) переорієнтація інвестицій, які йшли в країни з перехідною економікою, зокрема і в Україну. Всі ці кошти можуть або частково, або повністю бути переорієнтовані на відродження японської економіки.

За прогнозами експертів в 2011 році значна частина коштів як і раніше буде спрямована в банківський сектор. Проте, крім цього, в Україні існує можливість залучення коштів в кілька секторів, які можуть принести конкурентну перевагу. Зокрема, це сільське господарство та харчова промисловість, можливі також і інвестиції в енергетичний сектор.

Для забезпечення зростання інвестицій в сільське господарство потрібні лише деякі кроки, адже сама по собі українська земля – найкраща в світі, є нашою найбільшою конкурентною перевагою. Передумовою створення сприятливого інвестиційного клімату є проведення земельної реформи. Сучасні, прозорі, цивілізовані земельні відносини мають сприяти ефективному господарюванню як для вітчизняних, так і закордонних інвесторів. Метою земельної реформи має бути ефективне використання землі, яке дасть змогу підвищити конкурентоздатність України на світових аграрних ринках, запровадження чіткого моніторингу за доцільністю використання сільськогосподарських угідь, жорстка протидія корупційним схемам в даній сфері та підготовка високопрофесійних кадрів. Для формування цивілізованого ринку земельних відносин Україні потрібно реалізувати дуже складний, але відповідальний блок завдань. Передусім, державна земельна політика має виходити з розуміння того, що земля – це не тільки важливий економічний ресурс, а й національне надбання, яке потребує захисту і постійного контролю за її станом. Зокрема, потрібно

прийняти декілька десятків законодавчих нормативних актів в контексті реалізації положень земельного кодексу, починаючи із закону про родючість землі, бо ні для кого не є секретом, що питома вага українського гумусу і чорноземі зменшується, що викликає загрозу втрати високого рівні родючості української землі, і завершуючи агроциклами, використанням сучасної аграрної науки з точки зору цільового використання землі і збереження її якісних характеристик.

Усвідомлюючи важливість поліпшення інвестиційного клімату в Україні, головним завданням на короткострокову перспективу є удосконалення необхідної правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Для цього необхідно здійснити низку першочергових заходів з формування єдиних стратегічних цілей та послідовності економічних реформ, забезпечення незмінності та гарантованості захисту прав і свобод інвестора. Нарощування інвестицій без структурних змін в економіці, без підпорядкування інвестиційної політики вирішенню стратегічних завдань економічної політики держави не буде доцільним з точки зору підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Також необхідним і першочерговим завданням є створення умов для прискорення технологічної модернізації вітчизняного виробництва з метою підвищення його енергоефективності та конкурентоспроможності, адже енергомісткість українського ВВП одна із найбільших в світі. При цьому існує два класифікатори – американський і британський. Якщо розглядати за цими класифікаторами енергомісткість нашого ВВП, то один із них показує, що вона вище світового в 2-3 рази, а інший – в 4-5 разів.

З метою активізації інвестиційної діяльності підприємств Уряд спрямовує свої зусилля, зокрема, на створення нормативно-правової бази для заохочення вкладення довгострокових фінансових інвестицій; сприяння укладенню угод про розподіл продукції; формування системи інструментів розвитку інвестиційної діяльності підприємств та інвестиційного кредитування; залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів.

Поштовхом до нарощування інвестицій повинно стати створення сприятливих умов для дії ринкових регуляторів, а саме – захист прав власності, розвиток системи ринків і ринкових інструментів, розвиток інформаційної інфраструктури ринку, тощо.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України – www.ukrstat.gov.ua
2. Офіційний сайт фондової біржі ПФТС – www.pfts.com
3. Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації – www.eba.com.ua
4. Офіційний сайт Міжнародного фонду Блейзера – http://newtbfs.sigmableyzer.com